

Eindhoven als vluchtheuvel in de ontwikkeling naar een vrijzinnige, humanistische levensbeschouwing.

De afdeling Humanistisch Verbond Eindhoven 55 jaar geleden.

De beide, als zodanig meest bekende oprichters van het HV, zaten ondergedoken in het laatste oorlogsjaar 1944 in Eindhoven. Voor Jaap en zijn gezin had ik ~~al eerder~~ een onderdak gevonden bij Fenco ^{van de Bakker} en zijn vrouw aan de Heezerweg. Voor Jan had ik, zelf wonende in Aalst, al eerder een vakantie-adres kunnen vinden bij de familie - - - op "De Pracht" in Aalst. De huisvrouw, een Duitse, keek meer op menselijkheid dan op nationaliteit.

We hadden elkaar leren kennen in de dertiger jaren als leden van de Jongeren Vredes Actie. Met Garmt Stuiveling, waren Jan en Jaap zo ongeveer om de beurt voorzitter van die nogal radicaal pacifistische club. Op zijn beurt kwam die groepering weer voort uit de jeugdgroep van de Geheelonthouders-beweging, genoemd de Abtinent Studerenden (NBAS). Alle drie waren leeraar Geschiedenis en Letterkunde; Jan B.C. aan de Gemeentelijke HBS aan het Wilhelminaplein in Eindhoven, Jaap in Dordrecht en Garmt in Hilversum.

De kennismaking in 1935 met Jan en Wil B.C. verliep kenmerkend voor die tijd. In de politiek actueel was ~~in die tijd~~ de keuze : democratie of dictatuur. De vrijzinnige dominee dr. S. Snethlage uit het gehucht Oyen benoorden Oss had daar een boek over geschreven. De Volksuniversiteit in Eindhoven had hem uitgenodigd daarover een lezing te geven in de Nutschool aan de Reigerlaan. De zeer voorzichtige dr. Bienfar van het Philips Laboratorium ~~als~~ voorzitter. Bij de nabespreking stelde een jonge vrouw aan Snethlage indringende vragen over Snethlage's reiservaringen in de Sovjet-Unie. Met mijn vriend en collega Frits Drijver - voorzitter van "Kerk en Vrede", afd. Eindhoven en ik voorzitter van de JVA-Eindhoven, waren wij die afgelopen zomer ook naar de S.U. geweest, en wij vielen die vrouw bij in dat debat met Snethl

niet Grijs, die - toen wij daarna bij hen thuis aan het
Roostenplein in Stratum kwamen, juist van zijn vader Jan B.C.
een schone luier aangepast kreeg.

~~Zo zie je hoe de bal van de culturele ontwikkeling rolt, en
hoe je daar ieder voor zich en op eigen persoonlijke wijze,
daar een rolletje in speelt.~~ Zelf al los van mijn orthodox
protestantse achtergrond, en via Multatuli c.s., experimentere^{nde}
kwam ik met hen terecht in een kring van gelijkge^{zinde}.

Jan B.C. was leeraar Nederlands/Geschiedenis aan de Gem. h.o.
aan het Wilhelminaplein in Eindhoven. Gepromoveerd op Herman
Gorter. Zo kwamen wij er toe - behalve de "Hei" - ook het andere
werk van Gorter te lezen, zoals diens "Verzen", "Arbeidersraad", enz.
ook: "De grote doelken" en "Zijn verband met de SA, 4. 2. 2".
Met zijn vriend en collega Jaap van Praag zat hij in de redactie
van het politiek/economisch tijdschrift "Het Fundament",
verzamelplaats van meer jonge vrijzinnigen, zoals Bertus Schaper,
de jurist voor de dienstweigeraars Hein van Wijk, de vakbondsjurist
in Eindhoven Hein Vrind, enz. ~~→ JVA - p. 43 c. 40~~

Onder dreiging van de opkomende dictaturen in Europa (Stalin,
Mussolonini, Hitler, Franco) was politieke keuze en vraagstuk
"oorlog en vrede" toenemend actueel.

In de oorlogsjaren 40/45 kwam een eind aan die vrolijke en
vrijblijvende zomerkampen en politieke schermutselingen.

In de bezettingsjaren kon je alleen vertrouwen op mensen, die
je goed kende, al ging dat vaak via de tweede en derde hand.
Bij kwasties van leven en dood, sloten de kerkelijken zich
vanzelfsprekend aanéén. En wij waren "nix", zoals dan werd gezegd.
Dat vonden wij zelf van niet, maar we hadden er geen naam voor,
hadden dat ook nooit nodig gevonden. Maar in de plannen voor
de Wederopbouw - zoals dat verwachtingsvol gezegd werd - wilden
wij voor die "nixen" ook ons aandeel in de voorzieningen aan
scholen en maatschappelijk werk.

Jaap van Praag, hoewel "gemeind getrouwd", ~~maar~~ uiterlijk duideli.
~~joeds, bovendien~~ ^{meer} bekend als links politicus, kon maar beter
"onderduiken". Jan B.C. hield zich al regelmatig schuil op
"De Pracht" in Aalst. Zo kwam ook Jaap en zijn gezin omstreeks
1943 naar de Heezerweg in Eindhoven. Ik herinner mij lange
wandelingen over de Stratumse Hei, waar over de toekomst van
de "Nixen" in Nederland werd gepraat en gedebatteerd.

Na de Bevrijding van Eindhoven in het najaar van 1944 was Jaap
hyper actief in politiek en maatschappij. Hij melde zich direct

Hij ijverde en schreef mee aan een brochure tegen "annexatie van duitse grensgebieden", ~~naar~~ ^{en} pleitte voor "geen grond maar ge goederen".

Februarie 1946 ontving ik een aan "vienden gerichte ~~oproep~~ oproep", door Jaap ondertekend, honderd gulden te sorten in een werkfonds voor oprichting van een Humanistisch Verbond, ~~te starten~~ op de rekening van de voorlopige penningmeester Jan Brandt Corstius in Utrecht. Voor de daarop volgende oprichtingsvergadering in Amsterdam hadden ze mij wel een uitnodiging mogen sturen, vond ik na al die voorbesprekingen. Maar ik besloot onmiddellijk zo'n groep in Eindhoven bijelkaar te zoeken. Per circulaire van 1 Juli 1946 was het zo ver. In diezelfde tijd kwam de oproep tot oprichting van Humanitas; (dd. 10-VII-'46).

Het was voor beide groepen vissen in dezelfde vijver. Bij de ondertekenaars van de oprichting van het HV was Jan Berman een in linkse kring populaire huisarts, aan de Roostenlaan in Stratum. Bekend was het verhaal dat de Duitsers zijn joodse vrouw kwamen halen. Prompt gingen hun zes jonge kⁿinderen rondom hun moeder staat dreigend, waarop die Duitsers er maar van afzagen. Berman had eigenlijk geen tijd, maar we vergaderden als bestuur jarenlang in zijn wachtkamer. Henk Barentsz op die lijst was een vooraanstaand lid ~~van~~ geweest van de vooroorlogse AJC en we kenden elkaar uit de onderduiktijd. Diebrink was een erkend vakbondsman en voorzitter van beoogd Humanitas. Van Lienden lid van de Tweede Kamer voor de SDAP. later PvdA, en trekker voor mensen uit die groep. Silikus weet ik niet meer, maar Went had met Jaap Voogd in de oorlog een illegale brochure over de toekomst van Nederland uitgegeven, beide van het Philips Nat Lab. Went promoveerde al snel naar de KEMA in Arnhem.

Bij Humanitas hetzelfde patroon: Diebrink en Hafkenscheid uit vakbeweging en SDAP/PvdA, mevrouw van der Molen-Baan lid Gemeenteraad (VVD), Dekinga, bevriend met Aart van de Berg, ons bekend uit SDAP en Vredesbeweging.

De presentie-lijsten uit de eerste jaren zijn illustratief voor ~~de~~ de kringen, waar het nieuwe HV uit voortkwam: radicale vredesbeweging, diverse linkse groeperingen en jeugdorganisaties (SDAP, AJC, JVA, NBAS, religieus-socialisten uit de groep ds. Banning, en meer).

Aanvankelijk speelden we voornamelijk "kerkje", met één Zondag in de maand een bijeenkomst-met-spreker.

aan het statio^Kplein, maar na een afwijzend stukje in het
Eindhovens Dagblad werd dat verder geweigerd. Dapper vond ik
de bazin van café "De Korenbeurs" op de Markt, die "het niks kon
schelen wat de pastoor er van zei!" In diezelfde zaal had ik ^{gehoord} ~~ik~~ ^{daar}
voor de eerste 1-Mei-viering¹⁹⁴⁵ van de nieuwe PvdA, met Henriëtte
Roland Holst als spreekster, ~~gehoord~~. Omdat 's avonds het licht
nog vaak uitviel had ik voor de zekerheid op het kathedr een
kaars ontstoken. Toen het licht inderdaad uitviel, rende ik
de Markt op, zag een Amerikaanse soldaat met een daar geparkeerd
motofiets, overtuigde hem van de noodzaak met brandende lamp
naar binnen te komen. De lamp werd op het plafond gericht en
we hadden een prima indirecte, stemmige verlichting, waarbij
die koolzwarte ogen van HRH en haar gesticulerende, in zwarte
kousen gewikkelde armen een onvergetelijke herinnering groefden
Tekenend voor die tijd was ook het probleem met het vinden
van een grote zaal, waar de nieuwe PvdA-minister Drees - hij
was, meen ik nog niet de minister-president - ook hiervoor had ik
me blijkbaar opgeworpen een plaats te vinden, nl. als lid van
het eerste bestuur van de Eindhovense PvdA - Hiervoor had ik
de Mercedes-garage aan de Gestelse straat gehoord. Drie dagen
daarvoor belde de zetbaas dat de pastoor van die parochie het
hem had verboden. Hij noemde het wel "broodroof", maar kon niet
anders. Tenslotte moest Drees in de openlucht spreken op het
Frederik-van-Eden plein. Ik zie zijn pluizige hoofdharen nog
wapperen in de wind.

Van één van ^{de} eerste leden - Iet van de Bilt - kreeg ik een
foto ter leen - om een dia van te maken, hier vertoond -
van een grote groep leden en hun kinderen, tijdens één van de
buitendagen in Waalre, ~~aanvankelijk~~ aan de Blokvenlaan,
aanvankelijk op nr. 22 bij ons thuis, later en vele keren
op nr. 14 bij Aart en Harrie van de Berg.
Mogelijk dat hier-aanwezigen sommige gezichten nog herkennen.

30-VI-2001.

Joh. Jansen.